

UTDRAG FRA DEN LEKSIKRYPTISKE ENCYKLOPEDI

Aristoteles fra Kyrene (virksom ca. 325 f.Kr.), gresk filosof, sannsynligvis av den kyreneiske skole. Det eneste som er kjent av innholdet i hans tenkning er at han mente man aldri måtte ta imot en tjeneste fra noen: for enten ville man få problemer når man prøvde å betale tilbake sin gjeld, eller man ville framstå som utakknemlig hvis man ikke gjorde det.

Aristoteles fra Mytilene (virksom 2. årh. e.Kr.), gresk filosof av den peripatetiske skole. Hans tenkning er ikke bevart, men ifølge Galen var han en fremtredende intellektuell i sin samtid.

Arius (250/256–336 e.Kr.), presbyter i Alexandria i Egypt og opphav til den antitrinitariske læren som bærer hans navn – arianismen. Sentral for A. var den kristologiske tesen om at Jesus var både skapt og født og at han således var distinkt atskilt fra Guds natur som uskapt. Således var Jesus en del av skaperverket, noe som ofte oppsummeres med slagordet «Det var en tid da Sønnen ikke var». Som den første av alle skapninger var Jesus likevel selv å regne som guddommelig, men hans karakter var altså ikke lik med Gud Faderen, i og med at han var skapt. Jesu skapte natur hadde også konsekvenser for Gud, for siden Sønnen ikke alltid hadde vært, kunne heller ikke Gud alltid ha vært Faderen.

Uenigheten om Jesu natur og relasjonene mellom Gud Faderen, Sønnen og den Hellige Ånd spredte seg snart ut over Alexandrias grenser og opptok store deler av kirken. Denne teologiske splittelsen var en sentral foranledning til at keiser Konstantin i 325 innkalte til det første nikenske konsilet, hvor den opprinnelige nikenske trosbekjennelsen ble utformet. Her ble arianismen ettertrykkelig avvist, og treenighetslæren ble vedtatt. Det var særlig den kristologiske formuleringen hvor Jesus ble beskrevet som «født, ikke skapt, av samme vesen som Faderen» som rammet den arianske læren. Trosbekjennelsens formulering fra 325 inneholdt også et anatema som eksplisitt fordømte avvikende syn på Jesu natur. Som følge av konsilets beslutning ble A. ekskommunisert og landsforvist som kjetter. Det ble også sendt ut bud om at A.s tekster skulle bli brent, noe som gjør at det meste man vet om hans lære kommer fra hans meningsmotstanderes fremstillinger.

Det tok dog ikke lang tid før A. igjen var inne i varmen, og innen få år fikk han komme tilbake fra eksil samt motta kommunion. Da biskop Alexander i 336 fikk bud fra Konstantin om å motta A. til kommunion, skal han ha vendt seg mot himmelen i bønn om guddommelig intervensjon. Om det var Gud eller en kraftig forgiftning som grep inn vites ikke sikkert, men historien vil ha det til at A. døde på spektakulært vis under sitt inntog til Konstantinopel. Sokrates Skolastikos skriver i sin kirkehistorie at A. døde like ved Konstantins forum, ved at kroppen utstøtte sine innvoller. Arianismen døde imidlertid ikke med A., men den ble på ny fordømt ved konsilet i Konstantinopel i 381. Arianismen skulle likevel vise seg å blomstre frem igjen flere ganger opp gjennom historien. **F.S.**

Arketyp (fra gr. ἀρχέ «opphav, begynnelse» og τύπον «mønster, modell»), grunnform, urbilde, prototype. Viktig begrep i flere filosofiske og psykologiske teorier. I Platons idélære er A. idealbilder (former, idéer) for alle sanselige ting. Som bærere av deres ideelle egenskaper er A. det sistnevnte streber mot å realisere. I Jungs analytiske psykologi er A. elementer i det kollektivt ubevisste: medfødte, universelle ideer og bilder som strukturerer våre grunnleggende tanke- og handlemønstre. A. dukker ifølge Jung opp i symbolsk form i myter fra alle kulturer, som f.eks. «treet» eller «den gamle vismannen».